

ДОСВІД ІНШОГО: ЯК ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРА СТАЄ ІНКЛЮЗИВНОЮ

Ознайомлення молодших школярів з творами інклюзивної тематики

Роксолана ЖАРКОВА, канд. філол. наук, доцентка кафедри початкової та дошкільної освіти, факультет педагогічної освіти ЛНУ імені Івана Франка, літературознавиця, гендерологиня, письменниця

Трапляється, що людині доводиться стикатися з тяжкою недугою, переживати складні фізично-психічні стани, вести виснажливу й нерідко безуспішну боротьбу за життя. На жаль, не оминають ці проблеми і дітей.

Аби допомогти юній особистості зрозуміти людей, що мають особливі потреби, та формувати вміння підтримувати їх, варто скористатися творами інклюзивної тематики. Авторка розкриває особливості ознайомлення з ними найменших учнів.

Художня література завжди реагувала на всі історичні, суспільні та соціокультурні зміни, намагаючись віддзеркалювати їх, в особливий спосіб моделюючи ситуації, у яких опиняються конкретні люди. Звісно, поетико-стильові тенденції певних епох, філософські світоглядні моделі, мистецькі пошуки на тлі доби визначали не лише те, що і як показує письменство, а й те, як певний автор обирає з усієї досвідної проблематики людства найсуттєвіші питання. Категорія досвіду (важливість якої в літературі підкреслюють численні дослідники) допомагає нам зрозуміти, що без нашого осмислення себе-як-Іншого, а Іншого-як-себе, не буде тієї омріяної повноти уявлення про буття, не буде того, що ми називаємо спів(від)чуттям, або емпатією. На переконання антрополога літератури Р. Нича, “досвід, ослівлюваний в літературі й потому сподійований у читанні, має саме такий характер: «цілопсихотілесний, чи гібридний (воднораз тілесно-чуттєвий,

суспільно-культурний, понятійно-мовний)»”. Тож не дивно, що важливим напрямом сучасної літератури стає література інклюзивна.

Інклюзивний дискурс у літературі — це передусім твори про те, що всі ми (незалежно від віку, статі, національності, походження, кольору шкіри, зовнішнього вигляду, фізичної й розумової активності) потребуємо (с)прийняття й поваги, що нам усім варто більше бачити і більше чути тих, хто поруч.

Напрями інклюзивної літератури

(за Оленою Осмоловською):

- книжки, що формують позитивне сприйняття людей з інвалідністю, фокусуючи інтерес читача на загальнолюдських якостях і можливостях дійових осіб; ці твори покликані зробити спілкування з такими людьми обопільно цікавим та комфортним;
- література, спрямована на сприйняття особистісної різноманітності;
- твори для осіб з особливими освітніми потребами (книжки шрифтом Брайля, з використанням піктограм, тактильні, книжки-картинки та ін.).

Інклюзивна література — твори, що орієнтовані на реалізацію дотримання прав осіб з інвалідністю та формування позитивного сприйняття інвалідності та особистої різноманітності.

Дитяча література: інклюзивний дискурс

Як зауважує науковиця і письменниця О. Осмоловська, “зображення персонажів з інвалідністю в літературі тісно пов’язане зі ставленням до інвалідності в суспільстві. Нерозуміння природи інвалідності, її повне неприйняття суспільством часто призводило до певної демонізації літературних персонажів з інвалідністю. Такі дійові особи мали викликати страх, відторгнення, у крайньому разі — жаль і сум”. Боязнь літератури, у якій зображені люди, що мають інвалідність, часто заважає читачам активно співпереживати персонажам, адекватно (с)приймати цінність художнього твору, тактовно інтерпретувати той чи інший художній текст, уникаючи оцінювальних категорій, упереджень, стереотипів чи традиційних табу.

Великим кроком поступу на цьому шляху є, до прикладу, й те, що О. Осмоловська запропонувала започаткувати окрему номінацію “Терга інклюзія” на популярному Міжнародному літературному конкурсі “Коронація слова”. Ця номінація має на меті згрупувати літераторів навколо теми інклюзії, відтак долучитися до “побудови суспільства рівних можливостей для всіх громадян через розвиток інклюзивної літератури”.

Підсумками двох попередніх конкурсів стали колективні збірки оповідань лауреатів, а також популяризація їх серед широкого кола читачів.

На думку дослідниці, “привернути увагу й додати елемент цікавості інклюзивній літературі — означає відійти від формалізму, стереотипів і формування кліше та ярликів. Якщо ми хочемо донести інформацію про те, що люди з інвалідністю є невід’ємною частиною нашої спільноти, ми повинні шукати нестандартні й цікаві історії, у яких ці персонажі захопливі, є частиною кола любові та реального життя, подібні до своїх однолітків без інвалідності. Інвалідність у жодному разі не має бути єдиною причиною створення книжки”.

Художні тексти можуть змінити ставлення до людей з інвалідністю, зменшити відчуття їх стигмованості й різних форм суспільної ізоляції. У новому підручнику *“Література та інклюзія”* (2020) авторки О. Деркачова і С. Ушневич пропонують розглядати зарубіжний і український контексти інклюзивної літератури, акцентуючи на творах “про дітей і дорослих, завдяки яким наш світ є розмаїтим та різним, від того ще прекраснішим. [...] Це життєствердна і дуже добра література, після прочитання якої починаєш помічати недрібні дрібниці, деталі”.

Українська література в останні роки активно розглядає теми дитячої та дорослої інвалідності, фізичних обмежень, невиліковної недуги, яка несе поступове згасання. Авторки описують болюче існування у лікарняних стінах, безнадійне очікування

на одужання і навіть смерть дійових осіб (К. Бабкіна, А. Бачинський, Марк Лівін, О. Луцєвська, Дзвінка Матіяш, А. Нікуліна, Л. Ніцой, О. Осмоловська, Є. Пірог, О. Радущинська, О. Сайко та ін.). Дитяча література переймає цю проблему, з обережністю розповідаючи дітям про (не)чужі життя й (не)чужих людей, які з останніх сил намагаються бути почутими, бути живими, бути серед нас.

Отже, як і з чого почати з дітьми розмову, що стосуватиметься інклюзивності? Пропонуємо добірку творів українських авторів, які можуть допомогти у цьому педагогам і батькам.

Інакшість і (с)прийняття

Чи не вперше в українській літературі питання зовнішньої інакшості й хвороби як маркера порушила Леся Українка. Адже відомі факти Лесиної біографії (раптове дитяче дорослішання через хворобу, тридцятилітня війна з недугою, операції у Берліні, лікування й оздоровлення в Одесі, а згодом в Італії, Єгипті, Грузії) стали джерелом написання багатьох її творів. У листі до сестри О. Косач (від 25.01.1904 р.) поетеса зізнається: “мене всі мої близькі щиро вважають за безнадійного інваліда [...], а я постарюсь доказати, що я таки не до кінця інвалід, і докажу се без слів!”. Доказом, звісно, стала її літературна і громадська діяльність.

Вагоме місце в доробку письменниці посідає нарис *“Голосні струни”* (1897), у якому зображено драму дівчинки-піаністки Насті, що має горбату спину і важко переживає свої фізичні особливості: “усі оглядались на неї [...] хто з посміхом, хто з подивом, хто з жалем [...]”. Вона була горбата, сього слова досить. Се слово тяжке, його тяжко мовити, — ще тяжче на собі носити”. Авторка підкреслює, що навіть погляд може бути дискримінуючим, “чуючи його, кожний раз немов хотіла скритися від немилосердних людських поглядів”. Настя дорослішає, а з нею росте і проблема, адже через фізичний стан їй важко реалізувати свій музичний потенціал, бути щасливою у коханні, досягти гармонії між собою й зовнішнім світом.

Суголосне нарису Лесі Українки оповідання Спиридона Черкасенка *“Маленький горбань”* (1912). Малий Павлик — дитина з інвалідністю, внутрішньо багата і щира. Він любить природу, рятує пташенят від загибелі, всіляко виявляє свою добродушність до інших.

Однак, на відміну від твору Лесі Українки, де присутня дискримінація візуально-оцінна, у цьому оповіданні дискримінація стає насильницькою. Хлопчик потерпає від знущань однолітків. Сусідський розбішака Захарко б’є Павлика, а той натомість виявляє свою людяність, пропонуючи йому бавитися разом. У названих творах класичної української літератури кінця XIX — початку XX століття люди з обмеженими

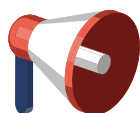
НЕ БАРИТЬСЯ!

Передплатіть на II півріччя сучасний журнал
“Учитель початкової школи”

Отримайте надійну фахову підтримку

Акція! На сайті upsh.com.ua/peredplata
передплата на комплект журналів
“Учитель початкової школи” + “Джміль”
зі знижкою **-20%**

-20%

Індекси для передплати на пошті:

68604 комплект “УПШ” + “Джміль”

89869 журнал “УПШ”

+ **якісні е-матеріали до кожного випуску:**

- відео- й аудіоматеріали
- розвивальні вправи
- картки із завданнями
- пам'ятки та презентації
- дидактичні ігри

**Відтепер передплатники “УПШ”
можуть читати журнал онлайн!**

Повні версії всіх публікацій —
на сайті upsh.com.ua